

प्रोलिङ्गोभा नेपाल खबर पत्रिका

अंक १, वैशाख-असोज, २०६४

कृषक बने अन्वेषक

मिहिनेत गरे अवश्य फल मिल्छ भन्ने विश्वास राख्ने गीता नगर, चितवनका कृषक रोमन न्यौपानेले नयाँ खोज अन्वेषण गर्न शिक्षा, ज्ञान र उमेरको आवश्यकता पर्दछ भन्ने मान्यतालाई अब भनाईमा मात्र सिमित राखेका छन्। केटाकेटीदेखि नै नयाँ खोज गर्न रुचाउने न्यौपानेले बिना तालिम र प्राविधिक शिक्षा पानी तान्ने चापाकलदेखि कृषि उपकरणहरूसम्म बनाएका छन्। कवाडीसँग फलाम किनेर थ्रेसरबाट नयाँ अन्वेषण थालेका न्यौपानेले पानी तान्ने चापाकल, गहुँ भार्ने थ्रेसर, मल्टि गेयर (साइकलमा प्रयोग हुने), वायुपंखी चुलोलगायतका उपकरणहरू बनाएका छन्।

रोमन न्यौपानेले २०३६ सालदेखि अन्वेषण गर्न थालेका हुन्। त्यसबेला असारमा धान काटेपछि धान भाँट्ने मान्छेको अभाव भएर ३/४ दिन धान खेतमै राख्दा कुहिन लागेको थियो। त्यसरी परम्परागत

तरीकाले धान भाडा मिहिनेत र समय बढी लाग्ने र खेताला पनि समयमा नपाउने समस्या हुँदा त्यसको समाधान गर्न रोमन न्यौपानेले धान भार्ने थ्रेसर बनाउने सोच बनाएका थिए। काठमाण्डौ गएर फर्कदा एकपटक बाटोमा थ्रेसरले धान भाारेको उनले देखेका थिए। त्यसको भरमा उनले आफैले थ्रेसर बनाउने सोच बनाए। उनले बनाएको थ्रेसरबाट परम्परागत तरिकाभन्दा छिटो, सरल र सजिलो, कम बिग्रने मात्र होइन बजारको मेशिनभन्दा पनि प्रभावकारी ढंगबाट काम सम्पन्न गर्न सकिने उनको दावी छ। दुई वर्ष अघि उक्त थ्रेसरमा सुधार

गरेर पंखा जोडेका छन् जसले गर्दा धान बत्ताउन पनि नपर्ने भएको छ।

रोमन न्यौपानेले दुई वर्ष अगाडि मात्रै भैसीको गोठसंगै सानो वर्कशप पनि खोलेका छन्। "गत वर्षदेखि बनाएर बेच्न पनि थालेको छु।" आठ कक्षा मात्र पढेका हेर्दा सामान्य लाग्ने न्यौपानेले खुशी हुँदै कुरा बताए। उनले हालसम्म २१ वटा थ्रेसर बेचिसकेका छन्। थ्रेसरको मूल्य ६ देखि २९ हजार रुपैयाँ पर्दछ।

५२ वर्षको उमेरमा पनि नयाँ खोज र अनुसन्धान गर्न नथाकेका न्यौपाने आफ्नो व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न लागि रहेका छन्। यस्ता हस्तीहरूको अन्वेषणको प्रचारप्रसार एवं प्रवर्द्धन गरी कृषि क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउन स्थानीय अन्वेषण प्रवर्द्धन कार्यक्रम प्रतिबद्ध छ।

रणनीति तर्जुमा गर्न कार्य समूह सदस्यको बैठक

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्द्धन कार्यक्रमको प्रत्येक तीन महिनामा बस्ने कार्य समूहको बैठकमा रणनीति तर्जुमा गर्न कार्यक्रमका सदस्यहरूको

बैठक २००६, २१ नोभेम्बर देखि २२ नोभेम्बरसम्म संचालन गरिएको थियो । डि.जि.आई.एस नेदरल्याण्ड्सको सहयोगमा संचालित स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमको पहिलो चरण (२००४ - २००६) डिसेम्बर २००६ मा समाप्त भई यो कार्यक्रम नविकरण भएर २००७ जनवरी देखि २०१० डिसेम्बरसम्मका लागि थपिएको छ । रणनीति तर्जुमा गर्न कार्यक्रमका सदस्यहरुबीच बसेको बैठकले नयाँ वर्षको लागि योजनाहरु तर्जुमा गर्नुका साथै नयाँ कार्य क्षेत्र एवं कार्य विभाजनका सम्बन्धमा छलफल गरेका थिए । यसै बैठकमा सन् २००७ मा गर्नु पर्ने मुख्य कार्यहरुको पहिचान गरिएको थियो ।

स्थानीय अन्वेषण सम्बन्धि नीति तर्जुमा तथा अन्वेषकहरु बीच अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रम

सहभागिमूलक अन्वेषण विकास एवं स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धनका लागि प्रोलिन्तोभा नेपाल कार्यक्रमका साभेदार संस्था केएर नेपाल(सन् २००६ सम्म)को संयोजकत्वमा २०६३ मंसीर २० र २१ गते स्थानीय अन्वेषण सम्बन्धि नीति तर्जुमा तथा अन्वेषकहरु बीच अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रम संचालन गरिएको थियो । यस कार्यक्रममा नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्का नीतिनिर्माण सम्बन्धि विशेषज्ञ डा. देवेन्द्र गौचन, अन्वेषक कृषकहरु, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय चितवनका प्रतिनिधि, स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रम कार्य समूहका प्रतिनिधिहरुका साथै कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थानका शिक्षक तथा विद्यार्थीवर्गहरु उपस्थित थिए । कृषि अनुसन्धानकर्ता, कृषक अन्वेषक तथा कृषि प्रचार प्रसारकर्ता बीचमा सहभागीमूलक अन्वेषण विकासको बारेमा साभ्ना बुझाइको विकास गर्ने, सहभागिमूलक अन्वेषण विकासमा विभिन्न सरोकारवालाहरुको भूमिका पहिचान गरी अन्वेषण विकासको भावी खाका तयार पार्ने र सहभागिमूलक अन्वेषण विकासमा रहेका नीतिगत तथा व्यवहारिक सवालहरुको पहिचान गर्ने र नीतिगत पृष्ठपोषण गर्ने उक्त कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको थियो ।

सहभागिमूलक अन्वेषण विकास तालिम

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमले सहभागिमूलक अन्वेषण विकासमा संलग्न व्यक्तिहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहभागिमूलक अन्वेषण विकास सम्बन्धि तालिम संचालन गर्दै आएको छ । सन् २००६ मा वर्ष विभिन्न साभेदार संस्थाहरुबाट छनिएका २५ फिल्ड कर्मचारीहरु तथा विद्यार्थीहरु (६ महिला र १९ पुरुष) लाई ५ दिने तालिम दिइएको थियो । स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमको नेपाल सचिवालयको संयोजकत्वमा उक्त तालिम उद्योग वाणिज्य संघ नारायणगढमा संचालन गरिएको थियो । स्थानीय अन्वेषण

प्रवर्धन कार्यक्रम / लीन्वर्डका सुमन मानन्धर, प्राक्टिकल एक्सन नेपालका शरद राई र पर्यावरणीय सेवा केन्द्रका बसन्त रानाभाटले

स्रोत व्यक्तिका रूपमा तालिम संचालन गरेका थिए । तालिममा प्रशिक्षकहरुले सहभागीहरुलाई सहभागिमूलक अन्वेषण विकासमा प्रष्ट पारेका थिए । उक्त तालिममा फिल्ड भ्रमण पनि राखिएको हुँदा तालिम अझ प्रभावकारी भएको थियो ।

अन्तराष्ट्रिय कार्यक्रममा सहभागिता

अन्तराष्ट्रिय कार्यक्रमहरुमा सहभागि हुँदा स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमका सदस्यहरुको विषयगत क्षमता अभिवृद्धि हुनुको साथै उनीहरुलाई कार्यक्रममा अझ बढि योगदान पुऱ्याउन सहयोग मिलेको छ ।

अन्तराष्ट्रिय स्तरमा हरेक वर्ष हुने गरेको प्रोलिन्तोभा अन्तराष्ट्रिय साभेदारहरुको बैठकमा नेपालले पनि भाग लिने गरेको छ । सन् २००६ मार्चमा क्याम्बोडियामा सञ्चालित बैठकमा ली-वर्डका डा. प्रताप कुमार श्रेष्ठ तथा केएर नेपालका डा. राजेन्द्र लामिछानेले

भाग लिनु भएको थियो । यसै गरी सन् २००७ मार्चमा सिनेगलमा सञ्चालित यस्तै बैठकमा लीन्वर्डका सुमन मानन्धर र कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थानका डा. धर्म राज डंगोलले भाग लिनु भएको थियो ।

अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा हुने सहभागिमूलक अन्वेषण विकास तालिममा नेपालका साभेदार संस्थाका प्रतिनीधिहरूले भाग लिने गरेका छन् । सन् २००४ मा फिलिपिन्समा सञ्चालित तालिम कार्यक्रममा ली-बर्डका सञ्जय ज्ञवाली र पर्यावरणीय सेवा केन्द्रका वसन्त रानाभाटले उक्त तालिममा भाग लिनु भएको थियो । यसै गरी २६ जुनदेखि १२ जुलाई २००६ सम्म युगान्डामा सम्पन्न भएको तालिममा प्राक्टिकल एक्सन नेपालका शरद राई र ली-बर्डका सुमन मानन्धर सहभागी भएका थिए । यसै गरी सन् २००७ जुलाई १६ देखि अगष्ट ३ सम्म ईथियोपियामा सञ्चालित यस्तै तालिममा नेपालका तर्फबाट डा. धर्म राज डंगोलले भाग लिनु भएको थियो ।

सन् २००६ अगष्ट २१ देखि २५ सम्म तान्जानियामा सम्पन्न भएको अन्तराष्ट्रिय पैरबी सम्बन्धि तालिममा केएर नेपालका राजेन्द्र लामिछानेले स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमको प्रतिनिधित्व गर्नुभएको थियो । यो कार्यक्रमले स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन सम्बन्धि नीतिहरू निर्माण एवं तर्जुमा गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ ।

सहभागिमूलक अन्वेषण विकास कोष तथा कार्य अनुसन्धान

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रम अर्न्तगत अन्वेषणहरू सम्बन्धि अनुसन्धान, विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि, प्रचारप्रसार र प्रवर्धनमा आर्थिक एव प्राविधिक सहयोग गर्न स्थानीय अन्वेषण सहयोग कोषको स्थापना गरीएको छ । ली-बर्डले यो कोष परिचालन र यस सम्बन्धि सम्पूर्ण कामहरू कार्यान्वयनको जिम्मा लिएको छ । विभिन्न साभेदार संस्थाहरू मार्फत आएका अन्वेषकहरूको प्रस्तावहरूमा छलफल गरी छनौट भएका अन्वेषणहरूको आवश्यक अनुसन्धान, विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि, प्रचारप्रसार र प्रवर्धन गर्न अन्वेषकलाई उक्त कोषले सहयोग गर्दछ । स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रम अर्न्तगत सन् २००६ मा नौवटा अन्वेषणहरू अनुसन्धान र विकासका लागि छानिएका थिए जसलाई यसै कोषबाट आवश्यक आर्थिक सहयोग प्रदान गरिएको थियो । सहयोग पाउनेमा धान भार्ने श्रेसरका अन्वेषक रोमन न्यौपाने, सुधारिएको स्थानीय हलो - चन्द्रप्रसाद अधिकारी, आलु भण्डारणको लागि ख्वाङ्गा - बुद्धिराम महतो, धान खेतमा माछापालन गर्दा पानी कटाउने ड्याड र मल बनाउन रिङ्गवको प्रयोग - चन्द्रप्रसाद अधिकारी, भेडावाखालाई घाँस राखेर खुवाउने जाली (जालखरी) - उत्तम चौधरी, सुधारिएको घट्ट - टंक बहादुर तामाङ , कोइलाको ब्रिकेट बनाउन कोइला टुक्याउने मेशिन - हिरा बहादुर मल्ल, अरिङ्गलको पासो - कृष्ण बहादुर तामाङ र जैविक मल - पम्फा अधिकारी थिए । अन्वेषकहरूलाई उनीहरूको आवश्यकता अनुसार अन्वेषणको विकास, अनुसन्धान र प्रचारप्रसारमा सहयोग गरिएको थियो

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रम

एक परिचय

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रम गैह्र सरकारी संस्थाहरूको अग्रसरतामा स्थानीय अन्वेषणको पहिचान तथा प्रवर्धन गर्ने विश्वव्यापी सिक्ने र सिकाउने संजालमा लागेको कार्यक्रम हो । यसलाई अंग्रेजीमा प्रोमोटिङ लोकल इन्नोभेशन (PROmoting Local INNOVation) भनिन्छ । यसलाई संक्षेपमा प्रोलिन्नोभा (PROLINNOVA) भनिन्छ । यो कार्यक्रम हालसम्म विश्वका नौवटा देशहरूमा संचालन भइरहेको छ, र नेपालमा वि.स. २०६१ सालबाट लागु गरिएको हो । स्थानीय आवश्यकताहरूको परिपूर्तिका लागि स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित रहि स्थानीय अगुवाई र सहभागितामा सामाजिक तथा सांस्कृतिक पक्षलाई आधार मान्दै स्थानीय परम्परागत ज्ञानलाई समयानुकूल परिवर्तन गराई जन्म हुने प्रविधि नै स्थानीय अन्वेषण हो । यसले स्थानीय ज्ञान तथा असहज परिस्थितिमा श्रोत व्यवस्थापनका लागि स्थानीय परिस्थिति अनुकूलका प्रणालीहरूको विकास गर्न मद्दत पुऱ्याउँदछ । यी प्रणालीहरूले कृषकहरूको खाद्य सुरक्षा, जिविकोपार्जनमा सहयोग पुऱ्याउनुका साथै वातावरण संरक्षणमा पनि योगदान पुऱ्याउँदछ । त्यस्ता स्थानीय अन्वेषणहरूको पहिचान तथा व्यापक रूपमा प्रचार-प्रसार हुन नसकी एउटै ठाउँमा सिमित हुन पुगेका छन् । कतिपय स्थानीय अन्वेषणहरू लोप भईसकेका छन् भने कतिपय लोप हुने अवस्था पुगेका छन् ।

स्थानीय अन्वेषणहरूको पहिचान गरी प्रवर्धन गर्नका लागि ली-बर्ड, पर्यावरणीय सेवा केन्द्र, प्राक्टिकल एक्सन नेपाल, कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान र जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मुस्ताङ गरी पाँच वटा संस्थाहरूको संलग्नतामा स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रम संचालन भइरहेको छ । ली-बर्डले स्थानीय अन्वेषण सहयोग कोष र सहभागिमूलक भिडियो, पर्यावरणीय सेवा केन्द्रले स्थानीय अन्वेषण अभिलेखिकरण, प्राक्टिकल एक्सन नेपालले स्थानीय अन्वेषणहरूलाई प्राविधिक सहयोग, कृषि र पशु विज्ञान अध्ययन संस्थानले सहभागिमूलक अन्वेषण विकासलाई विश्वविद्यालयको पाठ्यक्रममा समायोजन र जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मुस्ताङले स्थानीय अन्वेषण अभिलेखिकरण जस्ता कार्यको अभिभारा लिएको छ ।

। अन्वेषणहरूको उपयोगिता, क्षमता र अनुकरणात्मकतालाई विचार गरि उक्त अन्वेषणहरूलाई प्रवर्धन गरिएको थियो । यी अन्वेषकहरूले समुदायको सुभावसंगै उनीहरूको उपस्थितिमा प्रोलिन्नोभा नेपाल प्रोग्रामका साभेदारहरूसंग आवश्यक प्राविधिक सहयोग लिएर सहभागिमूलक अन्वेषण विकास र कार्य अनुसन्धान गर्दै आएका छन् ।

कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थानमा स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रम

सन् २००५ देखि कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान पनि स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रममा साभेदार संस्थाको रुपमा आवद्ध भएको हो । कृषि क्षेत्रमा हुने नयाँ अन्वेषण र अनुसन्धानको महत्वलाई नियाल्दै कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थानले सहभागिमूलक अन्वेषण विकासलाई कृषि प्रविणता प्रमाणपत्र, स्नातक र स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रममा समायोजन गर्ने कामको जिम्मा लिएको छ । यसै अध्ययन संस्थानको हाताभित्र स्थानीय ज्ञान तथा अन्वेषण स्रोत केन्द्र पनि स्थापना गरिएको छ जहाँ स्थानीय ज्ञान तथा प्रविधिहरू भल्काउने किसिमका नमूनाहरू प्रदर्शन गरिएका छन् ।

स्थानीय अन्वेषण र सूचना आदानप्रदान

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धनका लागि स्थानीय अन्वेषण सम्बन्धि ज्ञान, सूचना र समाचार आदानप्रदान हुन जरूरी छ । यसै सन्दर्भमा विभिन्न साभेदार संस्थाहरूले आ-आफना परियोजनाका कार्यक्षेत्रहरू रूपन्देही, गुल्मी, चितवन, भ्पापा, इलाम लगायतका जिल्लाहरूमा स्थानीय अन्वेषण र सहभागिमूलक अन्वेषण विकास सम्बन्धि सामूहिक छलफल कार्यक्रम संचालन गर्दै आएका छन् । यसैगरि स्थानीय अन्वेषणहरूको प्रचारप्रसार तीब्र बनाइ यसबारेको ज्ञान हरेक किसानको घर-घरमा पुऱ्याउन माध्यामिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई यस सम्बन्धि कक्षा लिने पनि एउटा राम्रो माध्यमको रुपमा लिइएको छ । उनीहरूलाई आफ्नो गाउँघरमा भएका अन्वेषणहरू अभिलेखिकरणमा प्रोत्साहित गर्न पुरस्कारको पनि व्यवस्था गरिएको छ । यसै गरी विभिन्न राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरका पत्रकारहरूलाई अन्वेषकहरूसंग सिधै भेट गराई तिनीहरूको अन्वेषणको प्रचार प्रसारमा थप योगदान पुऱ्याउने कार्य यस कार्यक्रमले गर्ने गर्दछ ।

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमको अन्तरराष्ट्रिय सुपरिवेक्षण भ्रमण तथा मूल्यांकन

नेपाल लगायत विश्वका अन्य नौ वटा राष्ट्रमा सञ्चालन भईरहेको स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमलाई अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा नेदरल्याण्डस्थित ई. टि. सी. फाउण्डेशन नामक गैह्र सरकारी संस्थाले संयोजन गर्ने गरेको छ । प्रत्येक वर्ष उक्त संस्थाले नेपालमा यस कार्यक्रमको सुपरिवेक्षण तथा मूल्यांकनका लागि आफ्नो प्रतिनीधि पठाउने गरेको छ । सो कार्यका लागि सन् २००६ अगष्टमा मारियाना वोन्जोस्की तथा सन् २००७ अगष्टमा चेसाकला वात्तासिन्हा नेपाल भ्रमणमा आउनु भएका थियो ।

स्थानीय अन्वेषण प्रवर्धन कार्यक्रमका प्रकाशनहरू

सम्पादकीय मण्डल:

डा. प्रताप कुमार श्रेष्ठ
डा. धर्म राज डंगोल
सुमन शेखर मानन्धर
सुजाता मानन्धर
शशीश महर्जन

थप जानकारी तथा पत्राचारका लागि :

ली-वर्ड, पोखरा, कास्की, पो.ब. नं. ३२४, टेलिफोन नं. ०६१-५२६८३४, ५३५३५०
फयाक्स नं.: ८००-६१-५३८८५६,
ईमेल : info@libird.org
वेब साइट : www.libird.org